

حق بر توسعه و امنیت انسانی در حقوق بین الملل

دکتر محمد قربان زاده

(هیئت علمی دانشگاه پیام نور شیراز)

حمید شاکری

(مدرس دانشگاه)

www.ketab.ir

سرشناسه

قربان زاده، محمد، ۱۳۵۵ مرداد

عنوان و نام پدیدآور

حق بر توسعه و امنیت در حقوق بین الملل / مولف محمد قربان زاده، حمید شاکری

مشخصات نشر

تهران: کتاب آوا، ۱۳۹۵

مشخصات ظاهری

۳۵۳ ص

شابک

۹۷۸-۶۰۰-۳۴۶-۲۸۷-۸

وضعیت فهرست نویسی

فیفا

یادداشت

کتابنامه، ص. ۲۹۱.

موضوع

International law - حقوق بین الملل

موضوع

sustainable development-law and توسعه پایدار-قوانین و مقررات
legislation

موضوع

Human Security توسعه انسانی Human development امنیت انسانی

شناسه افروده

شاکری، حمید، ۱۳۶۴

رده بندی کنگره

۱۳۹۵ ج ۲/ش/ KZ۳۴۱۰

رده بندی دیویی

۳۴۱

شماره کتابشناسی ملی

۴۳۷۰۲۰۰

حق توسعه و امنیت انسانی

در حقوق بین الملل

انتشارات کتاب آوا

مؤلف:	محمد شاکری - دکتر محمد قربان زاده
ناشر:	کتاب آوا
نوبت چاپ:	اول ۱۳۹۵
شمارگان:	۱۰۰۰ نسخه
قیمت:	۲۱۰۰۰ ریال
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۳۴۶-۲۸۷-۸

نشانی دفتر مرکزی: انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، بن بست حقیقت، پلاک ۴، طبقه ۱، واحد ۴
شماره های تماس: ۶۶۹۷۴۶۴۵ | ۶۶۹۷۴۱۳۰ | ۶۶۴۰۷۹۹۳ | دورنگار: ۶۶۴۶۱۱۵۸

www.avabook.com | avabook-kazemi@yahoo.com

فروشگاه کتاب آوا: اسلام شهر، خیابان صیاد شیرازی، روبروی دانشگاه آزاد اسلامی، جنب دادگستری
تلفن: ۵۶۳۵۴۶۵۱

هرگونه تکثیر این اثر از طریق ارسال یا بارگذاری قابل الکترونیکی، یا چاپ و نشر کاغذی آن بدون مجوز ناشر، به هر شکل، اعم از فایل، سی دی، افست، ریسوگراف فتوکپی، زیراکس یا وسایل مشابه، به صورت متن کامل یا صفحاتی از آن، تحت هر نام اعم از کتاب، راهنما، جزوه، یا وسیله کمک آموزشی، در فضای واقعی یا مجازی، و همچنین توریج، فروش، عرضه یا ارسال اثری که بدون مجوز ناشر تولید شده، موجب پیگرد قانونی است.

دیباچه

امنیت انسانی، مفهومی است که نخستین بار از سوی دیپلمات فقید پاکستانی «پروفسور محبوب الحق» در گزارش توسعه انسانی برنامه عمران ملل متحد در سال ۱۹۹۴م. در ابعاد و گستره جهانی مطرح شد. این گزارش نقطه عطفی در حوزه مباحث امنیت انسانی بود و استدلال می‌کرد که رهایی از نیاز و هراس برای همه اشخاص، بهترین حل مسأله ناامنی جهانی است. گزارش برنامه توسعه ملل متحد، امنیت انسانی را به صورت شرایط و وضعیتی تعریف می‌کند که در آن مردم از قید و بندها و فشارهای روحی و روانی که توسعه انسانی را محاصره کرده و در بند کشیده است، رها گردند.

امنیت و میزان آن رای تمام نظام‌های سیاسی صرف نظر از سطح توسعه اقتصادی، اجتماعی و نوع ایدئولوژی، از مهم‌ترین و با اولویت‌ترین مسائل به شمار می‌آید. مقوله امنیت به مثابه یک آرمان و واقعیت به عنوان یکی از حاکم‌ترین اساسی مردم مطرح است. از سوی دیگر در میان کشورها به ویژه کشورهای جهان سوم، زنده‌ها، ایجاد حق نوین که به کمک آن کشورها بتوانند به توسعه و پیشرفت نائل شوند ایستاده که از آن سخن مذکور به عنوان «حق توسعه» یاد می‌شود. حق توسعه در این تعبیر یک حق لاینفک است که به موجب آن هر فرد انسانی و تمامی مردم حق می‌یابند در توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی شرکت کرده و از آن منتفع شوند. به طوری که تمام حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین آنان تحقق یابند. در حوزه مباحث حق توسعه، فرد به عنوان محور اصلی توسعه معرفی می‌شود. اما با تحقق توسعه در بستر امنیت امکان پذیر است. بررسی دیدگاه‌ها و نظریه‌های مختلف این تئوری را به دست می‌دهد که حق توسعه شناسایی حق بهره‌مندی هر انسان از امکانات منابع طبیعی و معنوی است که جامعه جهانی در اختیار دارد و شامل تغذیه، آموزش و بهداشت، ارتباطات، آزادی، امنیت و لوازم و مقدماتی است که تداوم حیات انسان و رشد مادی و معنوی وی را موجب می‌گردد.

امروزه امنیت انسانی از واژه‌هایی است که مکرر مورد استفاده نهادهای سازمان ملل، نهادهای کمک رسان به توسعه ملی و سازمان‌های غیردولتی ملی و بین‌المللی قرار می‌گیرد.

^۱ - Declaration on The right to Development, UN Doc.A/41/128, 4December 1986, Art.1

برنامه توسعه سازمان ملل^۱ یکی از پیشگامان این موضوع بوده و معتقد است که مفهوم امنیت از تأکید انحصاری بر امنیت ملی، باید به سمت تأکیدی فزاینده‌تر بر امنیت مردم تغییر پیدا کند. یعنی از امنیت به وسیله تسلیحات به سمت امنیت از طریق توسعه انسانی و از امنیت قلمرو مرزی به امنیت غذا و کار و محیط زیست تغییر پیدا کند. دوره آن زمانی که از مفهوم امنیت، درگیری بین کشورها و تهدید مرزها تداعی می‌شد سپری شده که مردم برای تأمین امنیت به دنبال سلاح بودند. برای اکثر مردم، امروزه احساس ناامنی بیشتر از زندگی روزمره ناشی می‌شود تا از وقایع نابه‌هنگام جهانی. امنیت شغلی، امنیت درآمد، بهداشت و سلامت، امنیت محیط زیست و امنیت در برابر خشونت، جنایت و... این‌ها نگرانی‌هایی در حال ظهور برای امنیت انسان در تمام نقاط جهان است.

با همه پیشرفت‌ها، چشمگیری که جامعه جهانی پس از جنگ جهانی دوم در زمینه حمایت از حقوق بشر داشته است، هنوز چالش‌ها و موانع و کار شکنی‌های بسیاری در مسیر توسعه و گسترش و ارتقاء نهادهای سازی حقوق بشر وجود دارد. حق توسعه نیز یکی از موارد اختلاف جهان غرب با کشور ایالات متحده می‌آید. تصویب اعلامیه حق بر توسعه در سال ۱۹۸۶ میلادی نقطه عطفی در روند جدید در زمینه توسعه می‌باشد. اما این سوال هنوز باقی است که چرا در زمینه ای که برای همه حقوق است این حساسیتی که مثل سایر ابعاد حقوق بشر است وجود ندارد؟ آیا عوامل همان گونه که کشوری به دلیل نقض یکی از حقوق بشر جزء کشورهای ناقض حقوق بشر قرار می‌گیرد، نیاز نبود کشورهای دیگران نیز توسعه دیگران هستند نیز جزء این عده قرار گیرند؟ آیا این پرسش‌هایی از این دست پیش می‌آید که: چه مسئولیت‌هایی متوجه کشورها، مناطق و ایالت‌ها، ثروتمند در قبال کشورها و مناطق فقیر وجود دارد؟ چه کسانی حق دارند در مورد پاسخ این پرسش‌ها تصمیم بگیرند؟ چه نهادها یا مجامعی موضوع حق تکلیف در این زمینه هستند و توسعه برای چه کسانی یا چه نهادهایی است؟ وظایف جامعه بین‌المللی نسبت به اجرایی شدن حق بر توسعه چیست؟ پذیرش توسعه به عنوان یک حق می‌تواند برای دیگران تکلیف ساز بوده و مسئولیت بین‌المللی داشته باشد؟

^۱ - United Nation Development Program (UNDP)

در این راستا، با ورود به گفتمان حقوقی حقوق بشر، معیارهایی ارائه می‌شود که در پرتو آن می‌توان از دولت‌ها و نیز بنا بر ماهیت حقوق بشر، از سایر نهادهای بین‌المللی و نیز اشخاص حقیقی، خواهان اعمال و اجرای موازینی شد که جنبه الزامی پیدا کرده‌اند. در این گفتمان، حقوق بشر در قالب قاعده حقوقی در می‌آید و الزامات ناشی از آن به روند جاری در مناسبات تبدیل می‌شود.

اهمیت اجرای حق توسعه، ترجیح بند همیشگی قطعنامه‌های مجمع عمومی، کمیسیون حقوق بشر و سایر نهادهای ذریبط و اظهارات نمایندگان دولت‌ها و نتیجه‌گیری گروه کاری در مورد حق توسعه بوده است.^۱

از آنجا که حق توسعه دارای ابعاد ملی و بین‌المللی بوده و هدف آن برخورداری انسانها از همه حقوق بشری است که از طریق فرایند توسعه به دست می‌آید، این هدف برجسته همه عناصر ملی و بین‌المللی با سکنه این حق قرار می‌دهد. با توجه به این که نظام بین‌المللی با تأکید بر نقش بنیادین دولت‌ها، از کنشگران متعدد دیگری که می‌توانند مکمل دولت باشند بهره می‌گیرد، بنابراین در اجرای حق توسعه نقش در مشارکت نهادهای بین‌المللی و منطقه‌ای نیز دارای اهمیت است. از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به برنامه توسعه ملل متحد و چگونگی کمک این نهاد به اجرایی شدن حق توسعه اشاره کرد. این برنامه تلاش‌های جهانی و ملی را برای رسیدن به هدف نهایی توسعه هزاره، مرتبط و آن‌ها را هماهنگ کرده و بر ظرفیت‌سازی و توانمندسازی کشورها در جهت دستیابی به اهداف توسعه هزاره، تولید حکمت دموکراتیک، بهبود برنامه‌های اقتصادی، مدیریت بلایای طبیعی، آموزش راه‌های پیشگیری از بیماری‌های نظیر ایدز، حفظ محیط زیست، انرژی و مقابله با بحرانها و بازسازی و اصلاح هم‌کنش دارد. برنامه توسعه ملل متحد با ارائه راهکارهای بومی برای مقابله با چالش‌های جهانی و ملی حق بشر توسعه، به دور از ملاحظات و پیش شرط‌های کشورهای ارائه دهنده کمک‌های توسعه‌ای می‌توان نقش مهمی در اجرایی شدن حق توسعه داشته باشد.

با این وجود، تا برداشتن گام‌های عملی از سوی دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی برای تحقق بخشیدن به آن فاصله‌ای عمیق وجود دارد. بی‌بردن به علل وجود این وضعیت مستلزم

^۱ -Marks, Stphen, "The Human Right to Development: Between Rhetoric and Reality". HHRJ, vol.17, No.2, 2004, P.152

شناخت منابع و چالش‌های اجرای حق توسعه است. در این راستا، شاید در پرتو مولفه‌های دکترین امنیت انسانی با تأکید و توجه خاص به تحقق مطالبات مادی و معنوی انسانی، تأکید بر حقوق بشر و شهروندی، زمینه‌سازی در تحقق حکمرانی مطلوب، بتوان به بیانی جدید از حق توسعه دست یافت که ثمره آن رسیدن به توسعه‌ای همه‌جانبه در برقراری عدالت اجتماعی در یک جامعه سالم باشد.

پژوهش حاضر به سه بخش کلی تقسیم شده است. بخش نخست تحت عنوان: «حق بر توسعه در حقوق بین الملل» به سه فصل جزئی‌تر تقسیم شده است. در فصل نخست به بررسی تعاریف و مفاهیم حقوق بشری و نسل‌های آن پرداخته شد و در فصل دوم منابع حق توسعه بیان شده است. و در بالاخره در فصل سوم به تبیین ضمانت اجرای بین‌المللی حق توسعه پرداخته شده است.

بخش دوم در قالب دو فصل به تبیین «حق بر امنیت انسانی در حقوق بین الملل» پرداخته است. در این دو فصل، ترتیباً به بررسی تحول مفهومی امنیت انسانی و نقد نظری پارادایم امنیت انسانی و سپس سیر تکامل رابطه امنیت انسانی پرداخته شده است.

بخش سوم: «حکمرانی خوب و توسعه» در این بخش ضمن تحلیل و تبیین تعاریف و مفاهیم و مولفه‌های حکمرانی خوب، با بررسی الیامات تحقق حکمرانی خوب برای دستیابی به توسعه، تأثیر حکمرانی خوب بر اجرایی شدن حق بر توسعه و همچنین نقش مولفه‌های حکمرانی خوب در دستیابی به حق بر توسعه پرداخته شده است.

فهرست مطالب

بخش نخست: حق بر توسعه در حقوق بین الملل

فصل نخست: تعریف و مفاهیم حقوق بشر و نسل‌های آن ۱۹

گفتار نخست: حقوق بین‌المللی بشر ۲۰

بند نخست: اصول‌های حقوق بشر ۲۲

بند دوم: مفهوم نسل بشر ۲۳

گفتار دوم: نسل اول حقوق بشر ۲۴

بند نخست: ویژگی‌های نسل اول ۲۶

بند دوم: موافقان نسل اول ۲۷

گفتار سوم: نسل دوم حقوق بشر ۲۸

بند نخست: ویژگی‌های نسل دوم ۲۹

بند دوم: موافقان نسل دوم ۳۰

گفتار چهارم: نسل سوم حقوق بشر ۳۲

بند نخست: ریشه‌های فکری ۳۲

بند دوم: اهداف و ویژگی‌های نسل سوم ۳۵

بند سوم: ارزش حقوقی حقوق همبستگی ۳۷

بند چهارم: موافقان نسل سوم ۳۸

بند پنجم: جایگاه حق توسعه در میان حقوق نسل سوم ۳۹

بند ششم: موافقان و مخالفان حق توسعه ۴۳

گفتار پنجم: ماهیت و مبانی حقوقی حق توسعه ۴۶

بند نخست: ریشه‌های حق توسعه ۴۷

- ۴۸..... بناد دوم: حق توسعه در ایجاد بین المللی
- ۵۰..... بناد سوم: محتوای حق توسعه
- ۵۱..... بناد چهارم: مفهوم توسعه
- ۵۱..... الف: مفهوم سیاسی توسعه
- ۵۳..... ب: مفهوم اقتصادی توسعه
- ۵۶..... بند پنجم: مفهوم حقوق بشری حق توسعه
- ۶۱..... گفتار ششم: تحول و تکامل تدریجی مفهوم حقوقی حق توسعه
- ۶۲..... بناد نخست: دهه‌ی اول توسعه (دهه‌ی ۶۰)
- ۶۳..... بناد دوم: دهه‌ی دوم توسعه (دهه‌ی ۷۰)
- ۶۴..... بناد سوم: دهه‌ی سوم توسعه (دهه‌ی ۸۰)
- ۶۵..... بناد چهارم: دهه‌ی چهارم توسعه (دهه‌ی ۹۰)
- ۶۵..... بناد پنجم: دهه‌ی پنجم توسعه (دهه‌ی ۲۰۰۰)
- ۶۶..... گفتار هفتم: اهمیت حق توسعه
- ۷۰..... نتیجه‌گیری
- ۷۳..... فصل دوم: منابع حق توسعه
- ۷۴..... گفتار نخست: حق توسعه در اسناد سازمان ملل متحد
- ۷۶..... بناد نخست: مواد ۵۵ و ۵۶ منشور سازمان ملل متحد
- ۷۷..... بناد دوم: قطعنامه‌های سازمان ملل متحد در ارتباط با حق توسعه
- ۷۹..... بناد سوم: ماده ۲۸ اعلامیه جهانی حقوق بشر
- ۷۹..... بناد چهارم: اعلامیه حق توسعه
- ۸۰..... بناد پنجم: رویه سازمان ملل در ارتباط با حق توسعه
- ۸۱..... بناد ششم: نقش گروه‌های تحقیق
- ۸۲..... بناد هفتم: عرف و رویه دولت‌ها
- ۸۵..... گفتار دوم: جایگاه حقوقی حق توسعه
- ۸۸..... گفتار سوم: مولفه‌های حق توسعه
- ۸۹..... بناد نخست: شاخص توسعه انسانی
- ۹۰..... بناد دوم: حق بر محیط زیست سالم
- ۹۴..... بناد سوم: حق بر صلح

۹۶	گفتار چهارم: اهداف توسعه.....
۹۸	گفتار پنجم: نظریاتی در باب اهداف توسعه.....
۹۸	بند نخست: نظریه سازگاری یا همسازی.....
۹۹	بند دوم: نظریه همستیزی.....
۹۹	بند سوم: نظریه نقطه و منحنی های تلفیقی.....
۱۰۱	فصل سوم: ضمانت اجرای بین المللی حق توسعه.....
۱۰۲	گفتار نخست: ضمانت اجرای حق توسعه.....
۱۰۴	بند نخست: همکاری جهانی برای تحقق حق توسعه.....
۱۰۵	بند دوم: مادیقی از ضمانت اجرای حق توسعه.....
۱۰۶	بند دوم: رأی دادگاه هلند.....
۱۰۷	بند چهارم: ماده ۲(۱) از میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.....
۱۰۸	گفتار دوم: موانع حق توسعه.....
۱۰۹	بند نخست: مشخصه های سیاسی.....
۱۱۰	الف. فقدان دموکراسی.....
۱۱۱	بند دوم: مشخصه های اقتصادی.....
۱۱۱	الف. وابستگی اقتصادی و آسیب پذیری در برابر بحران بین المللی.....
۱۱۲	ب. وابستگی زیاد به تولیدات کشاورزی و مواد اولیه صادراتی.....
۱۱۳	ج. بیکاری و کمکاری.....
۱۱۴	بند سوم: مشخصه های اجتماعی.....
۱۱۴	الف. نابرابری اجتماعی.....
۱۱۵	ب. ضعف طبقات متوسط.....
۱۱۶	ج. بی سوادی.....
۱۱۶	د. نارسایی بهداشتی.....
۱۱۷	ذ. پایین بودن سطح زندگی.....
۱۱۸	ز. کمک ناکافی خارجی.....
۱۱۹	ر. بدهی های سنگین و مشکلات ساختاری در کشورهای در حال توسعه.....
۱۲۰	گفتار سوم: راهکارهای تحقق حق توسعه.....
۱۲۴	بند نخست: مدل عملیاتی حق توسعه.....
۱۲۴	بند دوم: برنامه ی توسعه مبتنی بر حق.....

- بند سوم: کاهش فقر و اهداف شاخص اجتماعی ۱۲۵
- بند پنجم: نظارت بر سازوکارها ۱۲۶
- نتیجه‌گیری ۱۲۷

بخش دوم: حق بر امنیت انسانی در حقوق بین‌الملل

فصل نخست: تحول مفهومی امنیت و نقد نظری پارادایم امنیت انسانی ۱۳۳

گفتار نخست: امنیت و تحول مفهومی آن ۱۳۴

بند دوم: مفهوم و ابعاد امنیت انسانی ۱۳۷

گفتار دوم: پیشینه‌ی امنیت انسانی ۱۴۴

بند نخست: امنیت انسانی در دوران پیش از جنگ سرد ۱۴۵

بند دوم: امنیت انسانی در دوران جنگ سرد ۱۴۷

بند دوم: امنیت انسانی در دوران پس از جنگ سرد ۱۵۱

گفتار دوم: مبانی نظری امنیت انسانی از منظر اندیشمندان ۱۵۵

بند نخست: نظریه‌های امنیت ۱۵۶

بند دوم: نظریه‌های کینگز و کریه نوهر سوری ۱۵۷

بند سوم: نظریه کارولین تول ۱۵۷

بند چهارم: نظریه هامسون ۱۵۸

بند پنجم: نظریه لینینگ و آری ۱۵۸

بند ششم: نظریه آمارتیا سن ۱۵۹

بند هفتم: نظریه کانتی باجپای ۱۶۰

گفتار سوم: امنیت انسانی مثبت و منفی ۱۶۵

بند نخست: امنیت انسانی مثبت ۱۶۶

بند دوم: امنیت انسانی منفی ۱۶۸

نتیجه‌گیری ۱۶۹

فصل دوم: سیر تکامل و ابعاد امنیت انسانی ۱۷۴

گفتار نخست: مؤلفه‌های امنیت انسانی ۱۷۴

بند نخست: امنیت اقتصادی ۱۷۵

بند دوم: امنیت غذایی ۱۷۶

بند سوم: امنیت زیستمحیطی ۱۷۸

۱۷۹	بند چهارم: امنیت سلامت
۱۸۱	بند پنجم: امنیت شخصی
۱۸۵	بند ششم: امنیت اجتماع
۱۸۷	بند هفتم: امنیت سیاسی
۱۸۸	گفتار دوم: تهدیدات امنیت انسانی
۱۸۸	بند نخست: تهدیدات مستقیم
۱۸۸	الف. قتل خشونتبار
۱۸۹	ب. برخورد های غیر انسانی
۱۸۹	ج. راد مخدر
۱۸۹	د. تبیض و سلطه گری
۱۸۹	ذ. تنوعات و تنوع
۱۸۹	ز. سلاح های کشتار و مخرب
۱۸۹	بند دوم: تهدیدات غیر مستقیم
۱۸۹	الف. محرومیت
۱۸۹	ب. بیماری
۱۹۰	ج. توسعه یافتگی
۱۹۰	د. انتقال و جابجایی جمعیت
۱۹۰	ذ. تخریب محیط زیست
۱۹۱	گفتار سوم: استراتژی های تحقق امنیت انسانی در برخورد با سوانح
۱۹۱	بند نخست: استراتژی حمایتی
۱۹۲	بند دوم: استراتژی توانمند سازی
۱۹۵	گفتار چهارم: سازمان های مردم نهاد و امنیت انسانی
۱۹۶	بند نخست: سازمان های مردم نهاد در نقش زمینه ساز
۱۹۷	بند دوم: سازمان های مردم نهاد در نقش عامل گسترش امنیت انسانی
۱۹۷	بند سوم: عوامل مؤثر سازمان های مردم نهاد بر امنیت انسانی
۱۹۸	الف. امنیت انسانی و آگاهی
۲۰۰	بند چهارم: امنیت انسانی و حاکمیت قانون
۲۰۱	گفتار پنجم: تفکیک امنیت انسانی از مفاهیم مشابه
۲۰۱	بند نخست: امنیت انسانی و امنیت ملی

۲۰۶	بند دوم: امنیت انسانی و توسعه انسانی
۲۰۷	الف. امنیت پیش شرط توسعه
۲۰۸	ب. نحوه‌ی تأثیرگذاری امنیت بر روند توسعه
۲۱۱	گفتار ششم: تحول در مفهوم امنیت و بحران‌های توسعه
۲۱۳	بند نخست: بحران‌های توسعه و ارتباط آن با امنیت
۲۱۴	الف. بحران هویت
۲۱۴	ب. بحران نفوذ
۲۱۵	ج. بحران مشارکت
۲۱۵	د. بحران مشروعیت
۲۱۵	ذ. بحران توزیع
۲۱۵	بحران تبارجگی
۲۱۶	گفتار هفتم: بحران ابزار عینیت بخش امنیت انسانی و حق توسعه
۲۲۱	گفتار هشتم: نسبیت امنیت انسانی و توسعه انسانی
۲۲۲	نتیجه گیری
۲۳۱	فصل نخست
۲۳۱	حکمرانی خوب
۲۳۱	گفتار نخست: در آمدی بر حکمرانی خوب
۲۳۳	گفتار دوم: مفهوم حکمرانی
۲۳۵	گفتار سوم: حکمرانی خوب
۲۳۶	گفتار چهارم: حکمرانی بد
۲۳۷	گفتار پنجم: چگونگی شکل گیری حکمرانی خوب
۲۳۹	فصل دوم
۲۳۹	مؤلفه‌ها، اهداف و ضرورت حکمرانی خوب
۲۴۰	گفتار نخست: مؤلفه های حکمرانی خوب
۲۴۴	بند نخست: قانونمندی
۲۴۷	بند سوم: شفافیت
۲۴۸	بند چهارم: اصل پاسخگویی

۲۵۲	بند پنجم: جهت گیری توافقی
۲۵۳	بند ششم: امنیت شهروندی
۲۵۴	بند هفتم: برابری و عدالت
۲۵۵	بند هشتم: کارایی و اثر بخشی
۲۵۵	بند نهم: پذیرا و پاسخده بودن
۲۵۶	بند دهم: پیش راهبردی
۲۵۶	گفتار دوم: ضرورت حکمرانی خوب
۲۵۷	گفتار سوم: اهداف حکمرانی خوب
۲۵۹	گفتار چهارم: حکمرانی خوب و توسعه
۲۶۱	بند نخست: توسعه پایدار انسانی
۲۶۲	بند دوم: پیدایش نظریه توسعه
۲۶۲	گفتار پنجم: الزامات تحقق حکمرانی خوب برای دست یابی به توسعه
۲۶۳	بند نخست: دولت
۲۶۴	بند دوم: جامعه مدنی
۲۶۸	بند سوم: بخش خصوصی
۲۶۹	گفتار ششم: تأثیر حکمرانی خوب بر اجرایی شدن حق بر توسعه
۲۷۲	گفتار هفتم: نقش مؤلفه های حکمرانی خوب در دستیابی به حق بر توسعه
۲۷۵	بند دوم: شفافیت و کاهش فساد
۲۷۷	نتیجه گیری
۲۹۱	منابع

ضمائم

۳۰۹	ضمیمه یک: اعلامیه حق توسعه
۳۱۵	ضمیمه دوم: امنیت انسانی